

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi indeksiehdon käytön rajoittamisesta ja laiksi indeksiehdon käytöstä vuosia 1990 ja 1991 koskevista työ-, virka- ja toimiehtosopimuksissa annetun lain 4 §:n muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi laki indeksiehdon käytön rajoittamisesta, jonka mukaan indeksiehdon käytön rajoittamista jatkettaisiin pääpiirteittäin nykyisen laajuisena.

Hintojen, palkkojen, ansioiden tai muiden kustannusten kehitystä kuvaavan indeksin muutoksiin perustuvan indeksiehdon tai muun siihen verrattavan sidonnaisuuden ottaminen sopimukseen olisi yleensä kielletty. Kiellon ulkopuolelle jäisivät nykyisen lain tavoin lähinnä eläkkeet, elatus- ja muut sosiaaliset suoritukset, vakuutus sopimukset, kansainvälisluonteiset sopimukset, vakioidut optiot ja termiinit sekä eräät pitkäaikaiset sopimukset.

Säännökset valtioneuvoston oikeudesta sallia hyväksymänsä indeksiehdon ottaminen määrätynlaisiin sopimuksiin ja valtiovarainministeriön oikeudesta hakemuksesta antaa lupa indeksiehdon käyttöön eräissä yksittäisissä sopimuksissa on otettu lakiehdotukseen entisen sisältöisinä samoin kuin indeksilain soveltamislautakuntaa koskeva säännös.

Uuteen lakiin sisältyvä periaatteellinen muutos on se, että lain mukaan sallituiksi tulisivat ehdot, joissa sopimuksen tarkoittama suoritus on sidottu ulkomaan rahan kurssiin. Valuuttasidonnaisuudet olisivat täten yleisesti sallittuja ja niiden sääntely jäisi kokonaan indeksiehdon käytön rajoittamisesta annetun lain ulkopuolelle. Lisäksi lakiehdotus sisältää eräitä vähäisempiä asiallisia muutoksia verrattuna voimassa olevaan lakiin.

Koska nykyisen indeksiehdon käytön rajoittamisesta annetun lain nojalla valtioneuvoston asettaman indeksilain soveltamislautakunnan toimikausi lakkaa kuluvan vuoden lopussa, olisi indeksiehdon käytöstä vuosia 1990 ja 1991 koskevista työ-, virka- ja toimiehtosopimuksissa annettua lakia tarkistettava.

Lait on tarkoitettu tulemaan voimaan 1 päivänä tammikuuta 1991. Indeksiehdon käytön rajoittamista koskeva laki on tarkoitettu olemaan voimassa vuoden 1992 loppuun.

YLEISPERUSTELUT

1. Esityksen yhteiskunnallinen merkitys

1.1. Tavoitteet

Suomessa noudatetaan rahasaamisia koskevilla sopimuksilla pääsääntöisesti nimellisarvoperiaatetta, jolloin rahan arvon muutoksia velvoitteen syntymishetken ja täyttämisa-

kohdan välillä ei oteta huomioon. Rahan yleinen arvo muuttuu inflaation johdosta rahan reaaliarvon vähentyessä.

Rahan arvon epävakaisuuden vuoksi nimellisarvoperiaatteesta on haluttu poiketa. Indeksiehdon käytöllä voidaan suoritusvelvollisuutta tarkistaa rahan arvon vaihtelun mukaisesti. Tässä tarkoituksessa on laadittu sopimusehtoja, joiden mukaan rahasaaminen on sidottu

rahan reaaliarvoon. Tällaisten sopimusehtojen käyttö oli tavallista 1920-luvun lopusta vuonna 1968 annettuun niin sanottuun vakauttamislakiin saakka. Tuolloin laajalti levinnyt indeksisidonnaisuusjärjestelmä purettiin, kun pelättiin järjestelmän johtavan uuteen inflaatiokauteen vuonna 1967 suoritetun devalvaation jälkeen. Indeksisidonnaisuuden sääntelyä on sittemmin jatkettu. Sääntely on toteutettu useilla eri tason säädöksillä, jotka ovat olleet määräaika-aisia. Tällä hetkellä indeksiehtojen käyttöä säätelee laki indeksiehdon käytön rajoittamisesta (1135/85) sekä laki indeksiehdon käytöstä vuosina 1990 ja 1991 koskevista työ-, virka- ja toimiehtosopimuksissa (1190/89).

Lakiperusteisesti indeksiin sidottuja ovat olleet jo pitkään esimerkiksi elatusavut ja eläkkeet. Indeksiehdon käyttöä on perusteltu sosiaalisilla näkökohdilla sekä oikeudenmukaisuuden ja kohtuuden vaatimuksella, jolloin keskeisenä perusteluna on ollut se, että rahan arvon muutos ei saa liiaksi vaikuttaa suorituksen alkuperäiseen tasapainoon.

Laajalle levinneen indeksisidonnaisuusjärjestelmän katsotaan vaikuttavan haitallisesti kansantalouden inflaatioalttiuteen. Toisaalta indeksiehdot myös saattavat vähentää inflaatio-odotusten haitallisia vaikutuksia. On kuitenkin todennäköistä, että laajasta indeksisidonnaisuudesta on kansantaloudelle enemmän haittaa kuin hyötyä, koska sidonnaisuudet nopeuttavat inflaatioesitysten leviämistä ja jarruttavat suhteellisten hintojen muuttumista.

Ulkomainen inflaatio heijastuu herkästi Suomen kansantalouteen muun muassa talouden pienuuden ja ulkomaankaupan suuren osuuden vuoksi. Inflaatioalttiutta vähentää se, että taloudessa on kiinteähintaisia sopimuksia. Tällöin ulkomailta tuleva inflaatio ei välittömästi heijastu kustannus- ja hintatason nousuna. Sopimusten keskinäisten sidonnaisuuksien vuoksi inflaatioesitykset kuitenkin vähitellen leviävät läpi talouden. Näin käy erityisesti jos kansantaloudessa on runsaasti indeksisidonnaisuuksia. Erityisen voimakkaasti inflaatioalttiuteen vaikuttavat sidonnaisuudet, joiden mukaan palkan- tai tulonsaajaryhmien palkkojen tai tulojen kehittyminen riippuu jossakin suhteessa jonkin toisen palkan- tai tulonsaajaryhmän palkkojen ja tulojen kehityksestä.

Kun indeksilainsäädäntö on perustunut pääsääntöisesti talouspoliittisiin näkökohtiin, sillä on ollut paitsi inflaatiovauhtia hidastava myös sopijapuolia suojaava vaikutus.

1.2. Keinot

Edellä esitetyistä syistä ja aikoinaan saatuihin kokemuksiin perustuen indeksiehdon käytön rajoittamista lainsäädännöllä inflaatiouhkien välttämiseksi on edelleen perusteltua suunnilleen siinä laajuudessa kuin tähänkin asti.

Ehdotus rakentuu pääosin voimassa olevan indeksiehdon käytön rajoittamisesta annetun lain säännöksiin. Selvennyksenä on ehdotetun lain 1 §:n 2 momentin 4 kohtaan otettu lisäys, jonka mukaan indeksiehtona ei ole kuitenkaan pidettävä ehtoa, jonka mukaan korkokannan suuruus määräytyy suhteessa arvopaperimarkkinalaissa (495/89) tarkoitettussa arvopaperipörssissä noteerattujen osakkeiden hintojen kehitykseen. Samoin ehdotetun lain 4 §:n 2 momenttiin on selvennyksenä otettu lisäys, jonka mukaan myös asuntojen perusparantamisesta annetun lain (34/79) mukaisesti lainoitettavat rakennustyöt tulevat samaan asemaan kuin asuntotuotantolain (247/66) mukaisesti lainoitettavat rakennustyöt.

Ehdotuksen mukaan indeksiehtoina ei pidettäisi ehtoja, joiden mukaan sopimuksen tarkoittama suoritus on sidottu ulkomaan rahan kurssiin muutoinkin kuin valuuttakurssiriskin siirtämisestä koskevalta osalta. Valuuttasidonnaisuudet olisivat sopimuksissa sallittuja, ja voimassa olevan lain 1 §:n 2 momentin 6 kohta ja 2 §:n 1 momentin 6 kohta on tarpeettomana voitu jättää ehdotuksesta pois. Valuuttasidonnaisuuksien sääntely jäisi täten kokonaan indeksiehtojen rajoittamista koskevan lain ulkopuolelle Suomen Pankin hoidettavaksi ja valuuttalainsäädännöllä säädeltäväksi.

Koska indeksiehdon mitättömyys saattaa johtaa kohtuuttomuuteen ehdotetaan, että näiden indeksiehtojen osalta voitaisiin kuitenkin vedota varallisuus oikeudellisista oikeustoimista annetun lain 36 §:n (956/82) kohtuullistamissääntöön. Tätä koskeva säännös ehdotetaan lain 6 §:n 2 momentiksi.

Koska tarpeellisten muutosten määrä on melko suuri, on päädytty ehdottamaan kokonaan uuden lain säätämistä nykyisen lain voimassaoloajan jatkamisen sijaan.

2. Nykyinen tilanne ja asian valmistelu

2.1. Lainsäädäntö

Indeksiehdon käyttöä sitoumuksissa ja sopimuksissa on rajoitettu lainsäädäntötoimin vuodesta 1968 alkaen. Indeksiehdon käytön rajoituksista on säädetty laeissa, jotka ovat olleet voimassa määrääjän. Nykyisin nämä säännökset sisältyvät indeksiehdon käytön rajoittamisesta vuonna 1985 annettuun lakiin, joka tuli voimaan 1 päivänä tammikuuta 1986 ja siihen myöhemmin tehtyihin muutoksiin sekä vuonna 1989 annettuun ja 27 päivänä joulukuuta 1989 voimaan tulleeseen lakiin indeksiehdon käytöstä vuosia 1990 ja 1991 koskevissa työ-, virka- ja toimiehtosopimuksissa ja siihen tehtyyn muutokseen.

Voimassa olevan lain 7 §:n nojalla on annettu asetus indeksilain soveltamislautakunnasta (17/86).

Valtioneuvosto voi päätöksellään sallia hyväksymänsä indeksisidonnaisuuden ottamisen rakennusurakkasopimukseen, jonka urakka-aika on vähintään 12 kuukautta. Asuntorakentamista koskevassa urakkasopimuksessa indeksisidonnaisuus voidaan kuitenkin sallia vain milloin rakennustyö on hyväksytty asuntotuotantolain mukaisesti lainoitettavaksi. Tällöin urakka-aika saa olla lyhyempikin kuin 12 kuukautta. Rakennusurakkasopimuksissa käytettävistä indeksiehdosta on voimassa vuonna 1985 annettu valtioneuvoston päätös (1140/85). Päätös on voimassa enintään vuoden 1990 loppuun.

Indeksiehdon käytön rajoittamisesta vuonna 1985 annetun lain voimassaolo päättyy vuoden 1990 lopussa.

2.2. Käytäntö

Valtioneuvosto voi päätöksellään sallia hyväksymänsä indeksiehdon ottamisen määrätynlaisiin vähintään kahdeksi vuodeksi tehtäviin sitoumuksiin, sopimuksiin tai muihin välipuheisiin, joita ei voida irtisanoa päättymään sitä aikaisemmin. Tällaista yleispäätöstä valtioneuvosto ei ole antanut.

Valtiovarainministeriö voi laissa annetun valtuutuksen nojalla myöntää luvan indeksiehdon ottamiseen yksittäiseen sitoumukseen, sopimukseen tai muuhun välipuheeseen sen kes-

toajasta riippumatta, milloin siihen on perusteltua syytä. Laissa olevan nimenomaisen säännöksen mukaan lupaa ei voida kuitenkaan myöntää indeksiehdon käyttämiseen velkasuhteessa, joka perustuu velaksiantoon tai sopimuksesta johtuvan vastikkeen velaksi jättämiseen. Myönnetty luvat ovat koskeneet lähinnä eräitä pitkäaikaisia hankintasopimuksia. Valtiovarainministeriö on vuosittain ratkaissut noin neljäkymmentä lupahakemusta.

Nykyisen indeksilain soveltamislautakunnan valtioneuvosto on asettanut 31 päivänä joulukuuta 1990 päättyväksi toimikaudeksi. Indeksilain soveltamislautakunta antaa muutamia lausuntoja vuosittain. Yleisten tuomioistuinten antamia ratkaisuja, jotka koskevat indeksiehdon käytön rajoittamisesta annettua lakia, lie-nee vähän.

Tulopoliittisten ratkaisujen osalta on voimassa laki indeksiehdon käytöstä vuosia 1990 ja 1991 koskevissa työ-, virka- ja toimiehtosopimuksissa. Laissa edellytetty työ-, virka- ja toimiehtosopimusten tarkastus ja valvonta kuuluu indeksilain soveltamislautakunnalle ja sen jaostolle.

2.3. Ulkomainen lainsäädäntö ja käytäntö

Indeksiehtojen soveltamisen yleinen kieltö on useissa maissa perustunut maan rahayksikköä koskevan lainsäädännön peruseriaatteisiin tai sen tulkintoihin.

Yhdysvalloissa indeksiehtoja pidettiin yleisesti kiellettyinä tai oikeudessa pätemättöminä vuoden 1933 kultaklausuulin perusteella vuoteen 1977 saakka. Kultakannasta luopuminen muutti tilanteen, eikä kongressin vuonna 1977 tekemän päätöksen jälkeen indeksiehtoja pidetä yleisesti kiellettyinä, joskin indeksiehtojen pätevyyttä on senkin jälkeen pidetty riippuvana muista, muun muassa kohtuusnäkökohtiin liittyvistä seikoista.

Saksan liittotasavallassa indeksi- ja muita arvonsäilyttämisiehtoja koskeva yleinen kieltö sisältyy vuonna 1948 annettuun rahalakiin. Osavaltioiden keskuspankit voivat myöntää poikkeuksia kiellosta, ja Liittopankki on antanut ohjeita arvonsäilyttämislauskeiden hyväksymisessä noudatettavista periaatteista. Indeksiehtojen yleinen kieltö on ollut kuitenkin Saksan liittotasavallan talouspolitiikalle omiaista.

Ranskassa hinnantarkistusehdot, joiden tavoitteena on suorituksen arvon säilyttäminen, ovat periaatteessa sallittuja, mutta niiden pätevyydelle on säännöksiin sekä oikeuskäytännöissä asetettu reunaehdot. Säännösten mukaan päteviä ovat vain ne indeksit, jotka ovat suorassa suhteessa sopimukseen.

Englannissa indeksiehdot ja muut arvonsäilyttämislausaukset ovat periaatteessa sallittuja. Ehdot, joissa hinnanmuutos on sidottu tapahtumaan, joka ei millään tavoin voi perustella hinnanmuutosta, on katsottu kuitenkin tehottomiksi.

Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa ei ole erityisiä indeksiehdon käytön kieltäviä lakeja. Näissä maissa indeksiehtojen käyttöä ovat rajoittaneet muun muassa keskuspankkien määräykset ja työmarkkinakäytäntö. Tanskassa indeksiehtoja on sovellettu vuodesta 1982 lähtien pitkäaikaisessa lainanannossa muun muassa asuntorahoituksessa.

2.4. Asian valmistelu ja lausunnonantajat

Valtiovarainministeriö asetti 17 päivänä tammikuuta 1990 toimikunnan, jonka tehtävänä oli tehdä ehdotus tarvittaviksi säännöksiksi siltä varalta, että indeksiehdon käytön rajoittaminen lainsäädännöllisin toimenpitein katsotaan tarpeelliseksi vuoden 1990 jälkeen. Toimikuntaan on kuulunut edustajia valtiovarainministeriöstä, tilastokeskuksesta, Keskuskaupakamarista, Helsingin yliopistosta ja indeksilain soveltamislautakunnasta.

Toimikunnan hallituksen esityksen muotoon laatimasta mietinnöstä (komiteamietintö 1990:19) on hankittu lausunto oikeusministeriöltä, sosiaali- ja terveysministeriöltä, valtiovarainministeriön tulo- ja menoarvio-osastolta, kansantalousosastolta ja palkkaosastolta, asuntohallitukselta, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitokselta, Keskuskaupakamarilta, kilpailuvirastolta, kuluttaja-asiamiehen toimistolta, kuluttajavirastolta, pankkitarkastusvirastolta, rakennushallitukselta, tilastokeskuksesta, Suomen Pankilta, Suomen Pankkiyhdistykseltä, Akava ry:ltä, Kaupan Keskusvaliokunnalta, Kunnalliselta työmarkkinalaitokselta, Liiketyönantajain Keskusliitolta, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestöltä, Suomen Kaupunkiliitolta, Suomen Kunnallisiitolta, Suomen Rakennusurakoitsijaliitolta, Suomen Rakennuttajaliitto ry:ltä, Suomen Työnantajain Keskusliitolta, Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliitol-

ta, Teollisuuden Keskusliitolta, Toimihenkilö- ja Virkamiesjärjestöjen Keskusliitolta, Vuokralaisten Keskusliitolta. Lisäksi Suomen Optiomeklarit Oy on antanut mietinnöstä lausuntonsa.

Esitys on valmisteltu valtiovarainministeriössä virkatyönä ja se pohjautuu pääasiassa voimassa olevan lain säännöksiin.

3. Esityksen organisatoriset ja taloudelliset vaikutukset

Koska luvan antaminen indeksiehdon käyttöön eräissä poikkeustapauksissa tulisi edelleen kuulumaan valtioneuvostolle ja valtiovarainministeriölle sekä indeksiehdon käytön rajoittamisesta ehdotetun lain soveltamista koskevat lausunnot indeksilain soveltamislautakunnalle ja koska indeksiehdon käytöstä vuosia 1990 ja 1991 koskevista työ-, virka- ja toimiehtosopimuksissa annettussa laissa edellytetty työ-, virka- ja toimiehtosopimusten tarkastus ja valvonta kuuluisi edelleen sanotulle lautakunnalle ja sen jaostolle, esityksestä ei aiheutuisi organisatorisia muutoksia.

Ehdotetun kaltaisilla talouspoliittisilla laeilla on kansantaloudellista merkitystä inflaation torjunnan kannalta ja myös sopeutettaessa kansantaloutta ulkoisiin häiriöihin. Lakien taloudelliset vaikutukset eivät kuitenkaan ole täsmällisesti arvioitavissa ja ne riippuvat osaksi esimerkiksi kansantalouden kansainvälisestä toimintaympäristöstä. Valtiontaloudelle ei ehdotetuista laeista aiheudu nykytilanteeseen verrattuna välittömiä taloudellisia lisärasitteita.

4. Esityksen suhde muihin säädöksiin

Voimassa olevan lain 7 §:n nojalla on vuonna 1986 annettu asetus indeksilain soveltamislautakunnasta. Ehdotetun lain tultua voimaan olisi sen 7 §:n nojalla annettava vastaava asetus.

Lakiehdotuksen voimaantulon yhteydessä on otettava huomioon, että rakennusurakkasopimuksissa käytettävistä indeksiehdoista annettu valtioneuvoston päätös on voimassa enintään vuoden 1990 loppuun.

Lisäksi on otettava huomioon mahdollisesti Suomessa tai osassa Suomea tapahtuva asuinhuoneistojen vuokrasäännöstelyn puron vaikutus ehdotetun lain 3 §:n muuttamiseksi.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Lakiehdotusten perustelut

1.1. Laki indeksiehdon käytön rajoittamisesta

1 §. Ehdotettu 1 momentti vastaa nykyisen lain 1 §:n 1 momentin säännöstä. Hintojen, palkkojen, ansioiden tai muiden kustannusten kehitystä kuvaavan indeksin muutoksiin perustuvan indeksiehdon tai muun siihen verrattavan sidonnaisuuden ottaminen sopimukseen olisi pääsääntöisesti kielletty. Myös ulkomaisen indeksin käyttö sopimuksessa on kiellettyä.

Ehdotuksen mukaan vain sopimukseen perustuvan suorituksen sitominen indeksiin on kielletty. Sopimus -käsitteen ulkopuolelle jäävät esimerkiksi testamentti, tuomioistuimen päätös ja yhtiöjärjestys. Täten esimerkiksi asunto-osakeyhtiöiden yhtiöjärjestysten lunastuslausekkeet jäävät indeksiehdon käytön kiellon ulkopuolelle.

Indeksiehtoon verrattavalla sidonnaisuudella tarkoitetaan esimerkiksi ehtoa, jonka mukaan palvelusten suorittajalla on oikeus tarkistaa palkkion määrä kyseessä olevan alan järjestön antaman palkkiosuosituksen mukaan. Myös ilman eri sopimusta palkankorotuksiin johtavien ansiokehitystakuulausekkeiden ja näihin verrattavien ehtojen ottaminen työ-, virka- ja toimiehtosopimuksiin olisi kielletty jos palkankorotukset riippuisivat indeksiehtoon verrattavasta sidonnaisuudesta. Toisaalta indeksiehtona ei olisi pidettävä esimerkiksi sellaista vuosille 1990 ja 1991 tehdyn talous- ja tulopoliittisen kokonaisratkaisun mukaista sopimusalakohdasta määräystä ansiokehitystakuusta, jonka tarkoituksena on taata kulloinkin alalla sovittu numerollisesti määritelty ansiokehitys.

Ehdotettu 2 momentin luettelo ehdoista, joita ei ole pidettävä laissa tarkoitettuina indeksiehtoina, vastaa asiasisällöltään sellaisenaan voimassa olevan lain 1 §:n 2 momenttia lukuunottamatta sen 4, 5 ja 6 kohtaa.

Momentin 1 kohdassa mainitulla hinnalla, johon sopijapuolella ei ole merkittävää mahdollisuutta vaikuttaa, tarkoitetaan kolmannen

henkilön toimittamasta hyödykkeestä, tarvikkeesta tai valmistusaineesta maksettavaa tosiasiallista hintaa. Jotta tämän säännöksen soveltaminen olisi mahdollista, tulisi hankintasopimuksesta esimerkiksi riittävän yksilöidysti käydä ilmi ulkopuolisen toimittajan osuus.

Momentin 4 kohdan mukaan on sallittua sopia korkokannan suuruuden määräytyvän suhteessa käytössä olevaan toiseen korkokantaan. Sidonnaisuudelle, jossa korkokanta sidotaan toisen korkokannan muutoksiin, ei ole ominaista indeksisidonnaisuudelle tai muulle vastaavalle sidonnaisuudelle tyypillinen kumulatiivinen vaikutus kustannusten nousuun. Kansainvälisillä rahoitusmarkkinoilla on käytössä järjestelyjä, jossa joukkovelkakirjasta saatava tuotto on sidottu osakkeiden kehitystä kuvaavaan indeksiin. Vastaava sidonnaisuus tulisi sallia myös Suomessa. Momentin 4 kohtaa on tältä osin täydennetty siten, että laissa tarkoitettuna indeksiehtona ei pidetä ehtoa, jonka mukaan korkokannan suuruus määräytyy suhteessa arvopaperimarkkina-laissa tarkoitettua arvopaperipörssissä noteerattujen osakkeiden hintojen kehitykseen.

Voimassa olevan lain 1 §:n 1 momentin ja 1 §:n 2 momentin 5 kohdan nojalla on kiellettyksi sidonnaisuudeksi myös katsottu Suomen markan määräisen rahasuorituksen sitominen ulkomaan rahan arvoon. Kun valuuttasääntelyä on viime vuosina tuntuvasti lievennetty ja osin poistettu ja kun valuuttasidonnaisuuksilla ei ole arvioitu olevan indeksiehtojen käyttöön verrattavia inflatorisia vaikutuksia, on päädytty yleisesti sallimaan sopimuksen tarkoittaman suorituksen sitominen ulkomaan rahan kurssiin. Tätä tarkoitettava säännös on otettu momentin 5 kohtaan. Kun sidonnaisuus yksittäiseen ulkomaan rahan kurssiin tulisi sallituksi, vastaavanlainen sidonnaisuus valuuttojen yhdistelmään eli valuuttakoriin olisi sallittu. Tällainen sidonnaisuus olisi esimerkiksi sidonnaisuus Suomen Pankin valuuttaindeksiin. Kun valuuttasidonnaisuudet näin yleisesti sallitaan, on voimassa olevan lain 6 kohta voitu jättää tarpeettomana pois.

Ehdotetun 2 §:n 1 momentin 1—7 kohta vastaavat lähes sellaisenaan voimassa olevan lain 2 §:n 1 momentin 1—9 kohtaa. Elatusta koskevana sopimuksena on pidettävä myös lasten lyhytaikaisesta perhehoidosta sijaisvanhemmille maksettavia kulukorvauksia koskevia sopimuksia. Voimassa olevan lain 2 §:n 1 momentin 4 kohdassa mainittu lunastushinta, jolla kunta on yhtiöjärjestyksen mukaan oikeutettu lunastamaan osakkaan luovuttamat asuinhuoneiston hallintaan oikeuttavat osakkeet asunto-osakeyhtiössä, on kuitenkin jätetty pois ehdotetusta 2 §:n 3 momentista, koska yhtiöjärjestykset jäävät jo muutenkin lain soveltamisalan ulkopuolelle.

Samoin voimassaolevan lain 2 §:n 1 momentin 6 kohta on voitu jättää ehdotuksesta pois, koska lakiehdotuksen mukaan valuuttasidonnaisuudet tulisivat yleisesti sallituiksi. Kyseinen säännös on otettu aikanaan lakiin, koska haluttiin sallia valuuttasidonnaisuus tältä osin.

Voimassa olevan lain tavoin indeksiehdon käytön kieltö ei tulisi koskemaan vakuutus-sopimuksia, paitsi sellaisia elämisen varalta tehtyjä vakuutuksia, joissa vakuutusmaksuja sopimuksen mukaan maksetaan vähemmän kuin viiden vuoden ajan. Jos tällainen vakuutus kuitenkin sisältää riskiturvaa, voitaisiin tällaiseen riskiosaan kuitenkin aina liittää indeksiehto.

Ehdotetun momentin 6 kohdassa tarkoitettuna kansainvälisluonteisena sopimuksena ei voitaisi pitää sopimusta, jossa molemmat sopijapuolet ovat suomalaisia. Täten esimerkiksi suomalaisen viejän ja viejän suomalaisen alihankkijan väliseen sopimukseen olisi indeksiehdon sisällyttäminen pääsääntöisesti kielletty. Samoin tuonnin yhteydessä indeksiehto olisi mahdollinen, jos sopimus tehdään ulkomaisen tavaran toimittajan ja suomalaisen ostajan välillä, eikä esimerkiksi ulkomaisen tavaran toimittajan suomalaisen tytäryhtiön ja ostajan välillä.

Ehdotetun momentin 7 kohta on asiallisesti sama kuin voimassa olevan lain 9 kohta, ja sen tarkoituksena on jättää vakioidut optiot ja termit in indeksikiellon ulkopuolelle.

Voimassa olevan lain 2 §:n työ- ja virkaehtosopimuksia koskevia 2—4 momenttia vastaavia säännöksiä ei ole tarpeen sisällyttää ehdotukseen, koska mainitut säännökset koskevat ainoastaan nykyisen lain voimassaollessa tehtyjä sopimuksia.

3 §. Ehdotuksen 3 § vastaa sellaisenaan voimassa olevan lain 3 §:n sisältöä. Pykälän 2 momentissa määrätään vuokrantarkistukselle yläraja. Momentissa tarkoitettuna niin sanotun puolisisidonnaisuusajanjakson aikana sovittua perusvuokraa saa kunkin vuokrantarkistusajanjakson osalta tarkistaa vastaamaan enintään puolta indeksin sinä aikana tapahtuneesta noususta peruspistelukuun verrattuna. Puolisisidonnaisuusajanjakso voidaan päättää sen jälkeen, kun indeksin puolittaminen on tehty viideltä vuodelta. Puolisisidonnaisuusajanjakson jälkeen vuokraa saa korottaa enintään indeksin muutosta vastaavasti.

Ehdotetun 3 momentin mukaan sopijapuolilla on oikeus sopia vuokran tarkistamisesta muunkin perusteen kuin elinkustannusindeksin (1951:10 = 100) mukaan. Tällöin sopimuksessa tulee olla myös maininta, ettei vuokraa kuitenkaan tarkisteta enempää kuin muuten 1 ja 2 momentin nojalla olisi sallittua. Vertailu on tehtävä aina, kun vuokra tarkistetaan.

4 §. Ehdotuksen 4 §:ään on otettu nykyisen lain 4 §:ää vastaava säännös indeksisidonnaisuuden sallimisesta rakennusurakkasopimuksissa. Valtioneuvosto voisi päätöksellään sallia hyväksymänsä indeksisidonnaisuuden ottamisen rakennusurakkasopimukseen, jonka urakka-aika on vähintään 12 kuukautta. Asuntorakentamista koskevassa urakkasopimuksessa indeksisidonnaisuus voitaisiin kuitenkin sallia vain, milloin rakennustyö on hyväksytty asuntotuotantolain mukaisesti lainoitettavaksi. Koska asuntojen peruskorjaustoiminta lisääntyy, on myös perusparantamisen saaminen uudistakentamisen kanssa samanvertaiseen asemaan perusteltua. Tämän johdosta on pykälään tehty lisäys, että myös asuntojen perusparantamisesta annetun lain mukaisesti lainoitettavat rakennustyöt tulevat samaan asemaan kuin asuntotuotantolain mukaisesti lainoitettut. Asuntorakentamista koskevan urakkasopimuksen työn urakka-aika voisi nykyiseen tapaan olla 12 kuukautta lyhyempikin.

5 §. Ehdotuksen 5 § vastaa asiasisällöltään sellaisenaan voimassa olevan lain 5 §:ää. Ehdotuksen mukaan valtioneuvosto voi muissakin kuin 3 ja 4 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa päätöksellään sallia hyväksymänsä indeksiehdon ottamisen määrätynlaisiin päätöksen voimaantulon jälkeen vähintään kahdeksi vuodeksi tehtäviin sopimuksiin, joita ei voida irtisanoa päättymään sitä aikaisemmin. Tällaista yleispäätöstä valtioneuvosto ei ole tähän men-

nessä antanut. Siltä varalta, että sanotunlaisen päätöksen antamiseen kuitenkin todettaisiin olevan tarvetta, ehdotetaan vastaava säännös otettavaksi uuteen lakiin.

Valtioneuvoston päätös voi kuitenkin edelleen koskea indeksiehtojen sallimista vain päätöksen voimaantumisen jälkeen tehtävissä sopimuksissa, takautuvasti lupaa ei voida antaa.

Ehdotuksen 5 §:n 2 momenttiin ei ehdoteta tehtäväksi asiallisia muutoksia nykyiseen säännökseen verrattuna. Momentissa tarkoitettua lupaa tulisi hakea ennen sopimuksen tekemistä, esimerkiksi tarjousvaiheessa. Jo tehtyyn sopimukseen valtiovarainministeriö voisi myöntää luvan ainoastaan, jos sopimuksen määräyksistä käy selvästi ilmi, että indeksiehtoa sovelletaan vain, jos valtiovarainministeriö antaa siihen luvan.

Lainkohdassa tarkoitettu perusteltu syy tulisi harkita yksittäistapauksittain. Tällöin merkitystä tulisi olla esimerkiksi sopimuksen kestoajalla, sen markkamääräisellä suuruudella, sopimuksella saavutettavilla työllisyysvaikutuksilla ja mahdollisella ulkomaisella kilpailulla. Lupa indeksiehton käyttöön voitaisiin myöntää myös osittaisena.

Pykälän 3 momentiksi ehdotetaan nykyisen lain 5 §:n 3 momenttiin sisältyvää ehdotonta kieltoa, jonka mukaan lupaa indeksiehton käyttämiseen ei voida myöntää velkasuhteessa, joka perustuu velkiasiantoon tai sopimuksesta johtuvan vastikkeen velaksi jättämiseen.

6 §. Lakiin ehdotetaan otettavaksi nykyisen lain tapaan säännös, jonka mukaan lainvastainen ehto olisi kokonaan mitätön, eikä esimerkiksi vain lain salliman ehdon ylittävältä osalta.

Nykyisen lain 6 §:ään sisältyvää mainintaa sellaisen ehdon mitättömyydestä, joka sisältyy sopimukseen tai sitoumuksen, jonka tarkoituksena on lain tai sen nojalla annettujen määräysten kiertäminen, ei sisällytetty ehdotukseen, koska tällainen lain kiertämisen kielto on voimassa jo yleisenä periaatteena.

Ehdotetun 6 §:n 2 momenttiin ehdotetaan sisällytettäväksi sopimusoikeudellinen kohtuullistamissäännös. Indeksiehton mitättömyys voi johtaa suorituksen saajaa kohtaan kohtuuttoomaan tulokseen etenkin tilanteissa, jossa suorituksen saaja sopimusta tehtäessä ei ole tiennyt ehdon mitättömyydestä. Tämän vuoksi on katsottu tarpeelliseksi ottaa lakitekstiin nimenomainen kohtuullistamismahdollisuuteen viittaava säännös, jonka mukaan ehto voidaan

osaksi tai kokonaan ottaa huomioon tai sopimusta sovitella sen mukaan kuin varallisuus oikeudellisista oikeustoimista annetun lain 36 §:ssä on säädetty.

7 §. Indeksilain soveltamislautakuntaa koskeva ehdotuksen 7 § vastaa sellaisenaan nykyisen lain 7 §:ää. Lautakunta käsittelee edelleen tulkintakysymyksiä ja niitä juridisia periaatekysymyksiä, jotka liittyvät sellaisiin sopimuksiin, jotka on tehty 1 päivänä tammikuuta 1979 tai sen jälkeen. Lautakunnan tehtävänä olisi edelleen antaa lausuntoja siitä, onko indeksiehtoa pidettävä sallittuna. Lautakunnan tehtäviin ei näin ollen kuuluisi esimerkiksi indeksitarkistusten laskentatehtävät eikä lausuntojen antaminen sovittelukysymyksistä. Lautakunnan asettaisi edelleenkin valtioneuvosto. Lautakunnan kokoonpanosta ja asioiden käsittelystä lautakunnassa säädettäisiin tarkemmin asetuksella. Asetusta laadittaessa on otettava huomioon myös indeksiehton käytöstä vuosia 1990 ja 1991 koskevissa työ-, virka- ja toimiehtosopimuksissa annettu laki.

8 §. Tarkemmat säännökset lain täytäntöönpanosta annettaisiin tarvittaessa asetuksella.

9 §. Laki ehdotetaan tulemaan voimaan 1 päivänä tammikuuta 1991 ja olemaan voimassa vuoden 1992 loppuun.

1.2. Laki indeksiehton käytöstä vuosia 1990 ja 1991 koskevissa työ-, virka- ja toimiehtosopimuksissa

Indeksiehton käytöstä vuosia 1990 ja 1991 koskevissa työ-, virka- ja toimiehtosopimuksissa annetun lain 4 §:ää ehdotetaan muutettavaksi siltä osin kuin säännös sisältää viittauksen voimassa olevaan lakiin. Muutosesitys on puhtaasti muodollinen.

Koska lainmuutos liittyy indeksiehton käytön rajoittamisesta ehdotettuun lakiin, olisi ne asianmukaista saattaa voimaan yhtä aikaa.

2. Voimaantulo

Koska nykyinen indeksiehton käytön rajoittamisesta annettu laki on voimassa vuoden 1990 loppuun, ehdotetaan lait tuleviksi voimaan vuoden 1991 alusta.

Taloudellisen tilanteen muutokset saattavat tulevaisuudessa vaatia indeksiehton käytön soveltamisrajoitusten uudelleen harkintaa, minkä

vuoksi on tarkoituksenmukaista, että laki indeksiehdon rajoittamisesta olisi voimassa olevaa lakia vastaavasti määräaikaisten. Lain voimaoloajaksi ehdotetaan kahta vuotta, eli laki olisi voimassa vuoden 1992 loppuun.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki **indeksiehdon käytön rajoittamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Kielletyt ja sallitut ehdot

Hintojen, palkkojen, ansioiden tai muiden kustannusten kehitystä kuvaavan indeksin muutoksiin perustuvan indeksiehdon tai muun siihen verrattavan sidonnaisuuden ottaminen sopimukseen on kielletty, jollei laista muuta johdu.

Tämän lain nojalla sallittuna on kuitenkin pidettävä ehtoa, jonka mukaan:

1) hyödykkeen hinta tai osa siitä määräytyy sanotusta hyödykkeestä, siihen käytetystä tarvikkeesta tai valmistusaineesta maksettavan hinnan mukaan, johon sopijapuolella ei ole merkittävää mahdollisuutta vaikuttaa;

2) korvaus hyödykkeen tai oikeuden käyttämisestä elinkeinotoiminnassa määräytyy osuutena elinkeinotoiminnan tuotosta tai liikevaihdosta;

3) hintaa tai muuta suoritusta tarkistetaan sen johdosta, että liikevaihtoveroa tai muuta hinnan tahi suorituksen määrään vaikuttavaa veroa tai julkista maksua sopimuskautena muutetaan;

4) korkokannan suuruus määräytyy suhteessa toiseen korkokantaan tai suhteessa arvopaperimarkkina- (495/89) tarkoitettuun arvopaperipörssissä noteerattujen osakkeiden hintojen kehitykseen; tai

5) sopimuksessa tarkoitettu suoritus on sidottu ulkomaan rahan kurssiin.

2 §

Poikkeukset

Tätä lakia ei sovelleta:

1) eläkettä, elatusta, elinkorkoa tai hautausapua koskevaan sopimukseen;

2) vakuutus- ja vakuutuslain mukaisesti otettuun vakuutukseen, jossa vakuutus-

maksuja sopimuksen mukaan maksetaan vähemmän kuin viiden vuoden ajan;

3) sähkön, kaukolämmön tai maakaasun toimitussopimukseen;

4) vientitakuulain 2 §:n 1 momentin 7 kohdassa tarkoitettua tappion varalta annettavaan valtion vientitakuuseen;

5) julkisen kehitysavun toteutussopimukseen;

6) sopimukseen, jotka koskevat tavaroiden tai palvelusten myyntiä ulkomaille, tavaroiden tai palvelusten hankintaa ulkomailta taikka kansainvälisiä raha- tai rahtimarkkinoita tai jotka muuten ovat kansainvälisluonteisia, vaikka sanottuihin sopimukseen muuten olisi sovellettava Suomen lakia; eikä

7) vakioituun optioon ja termiiniin, joka kohdistuu arvopapereihin tai pääomasitoumuksiin taikka oikeuttaa niiden arvon muutosta kuvaavan tunnusluvun perusteella laskettavaan suoritukseen.

3 §

Indeksiehdon salliminen tietyissä vuokrasopimuksissa

Elinkustannusindeksin (1951:10 = 100) muutoksiin perustuva indeksiehto on sallittu:

1) maanvuokralain (258/66) 2 luvussa tarkoitettuun tontinvuokrasopimuksessa;

2) muussa maanvuokrasopimuksessa, joka on tehty määräajaksi, vähintään 10 vuodeksi, ja jota vuokranantaja ei voi irtisanoa päättymään ennen sanotun määräajan loppuun kulumista muulla kuin maanvuokralaissa säädetyllä tai sillä perusteella, että vuokramies ei ole täyttänyt hänelle sopimuksessa määrättyä vuokra-alueen rakentamisvelvollisuutta; sekä

3) muuta kuin asuinhuoneistoa koskevassa huoneenvuokrasopimuksessa, joka on sovittu päättyväksi aikaisintaan viiden vuoden kuluksi ja jossa ei ole sovittu vuokranantajan

oikeudesta irtisanoa sopimus päättymään ennen sanottua ajankohtaa.

Viideltä ensimmäiseltä vuodelta sopimuksen tekemisestä saadaan sinä aikana tapahtuneesta indeksin muutoksesta kuitenkin ottaa huomioon enintään puolet. Sen jälkeisen vuokrantarkistusajanjakson osalta vuokraa saa korottaa enintään indeksin vastaavalla vertailuajanjaksolla tapahtunutta muutosta vastaavasti.

Sopijapuolilla on oikeus sopia muunkin kuin 1 momentissa tarkoitetun tarkistuksen käyttämisestä, jos samalla sovitaan, ettei tällä tavoin laskettu tarkistus muodostu 1 ja 2 momentissa säädettyin tavoin laskettua tarkistuksen määrää suuremmaksi.

4 §

Indeksiehdon salliminen rakennusurakkasopimuksissa

Valtioneuvosto voi päätöksellään sallia hyväksymänsä indeksiehdon ottamisen päätöksen voimaantulon jälkeen tehtävään rakennusurakkasopimukseen, jonka mukainen urakka-aika on vähintään 12 kuukautta. Urakkasopimuksessa sovitusta urakkahinnasta on jätettävä tarkistamatta siihen sisältyvät palkkakustannukset valtioneuvoston tarkemmin määräämällä tavalla. Urakkahinnan muuta osaa tarkistettaessa saadaan indeksin muutoksesta ottaa huomioon enintään kaksi kolmasosaa. Valtioneuvosto antaa tarkemmat määräykset indeksiehdon soveltamiseen liittyvistä muista ehdoista.

Mitä 1 momentissa on säädetty, ei sovelleta muuhun asuntorakentamista koskevaan urakkasopimukseen kuin sellaiseen urakkasopimukseen, johon perustuva rakennustyö on hyväksytty asuntotuotantolain (247/66) tai asuntojen perusparantamisesta annetun lain (34/79) mukaisesti lainoitettavaksi. Tällaisen työn urakka-aika saa olla 1 momentissa säädettyä lyhyempi.

5 §

Indeksiehdon salliminen muissa tapauksissa

Valtioneuvosto voi muissakin kuin 3 ja 4 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa päätöksellään sallia hyväksymänsä indeksiehdon ottamisen määrätynlaisiin päätöksen voimaantulon jälkeen vähintään kahdeksi vuodeksi tehtäviin sopimuksiin, joita ei voida irtisanoa päättämään sitä aikaisemmin.

Valtiovarainministeriö voi hakemuksesta antaa luvan hyväksymänsä indeksiehdon ottamiseen yksittäiseen sopimukseen sen kestoajasta riippumatta, jos siihen on perusteltua syytä.

Edellä 1 ja 2 momentissa tarkoitettua lupaa ei voida kuitenkaan myöntää indeksiehdon käyttämiseen velkasuhteessa, joka perustuu velaksiantoon tai sopimuksesta johtuvan vastikkeen velaksi jättämiseen.

6 §

Seuraamukset

Indeksiehto, joka on tämän lain tai sen nojalla annettujen säännösten tai määräysten vastainen, on mitätön.

Milloin ehdon mitättömyys johtaisi kohtuuttomuuteen, ehto voidaan osaksi tai kokonaan ottaa huomioon tai sopimusta muulla tavoin sovitella sen mukaan kuin varallisuus oikeudellisista oikeustoimista annetun lain 36 §:ssä on säädetty.

7 §

Indeksilain soveltamislautakunta

Valtioneuvosto asettaa indeksilain soveltamislautakunnan, jonka tehtävänä on asiantuntijaelimenä sopijapuolen, tuomioistuimen tai muun valtion viranomaisen pyynnöstä antaa lausunto siitä, onko sopimukseen sisältyvää tai siihen otettavaksi aiottua indeksiehtoa tai muuta sidonnaisuutta pidettävä tämän lain, indeksiehdon käytön rajoittamisesta 31 päivänä joulukuuta 1985 annetun lain (1135/85) tai indeksiehdon käytön rajoittamisesta 22 päivänä joulukuuta 1978 annetun lain (1029/78) mukaan sallittuna.

Lautakunnan kokoonpanosta ja asioiden käsitteystä lautakunnassa säädetään asetuksella.

8 §

Tarkemmat säännökset

Tarkemmat säännökset tämän lain täytäntöönpanosta annetaan tarvittaessa asetuksella.

9 §

Voimassaolo

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammiukuuta 1991 ja on voimassa vuoden 1992 loppuun.

2.

L a k i

indeksiehdon käytöstä vuosia 1990 ja 1991 koskevissa työ-, virka- ja toimiehtosopimuksissa annetun lain 4 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan indeksiehdon käytöstä vuosia 1990 ja 1991 koskevissa työ-, virka- ja toimiehtosopimuksissa 22 päivänä joulukuuta 1989 annetun lain (1190/89) 4 §:n 1 momentti seuraavasti:

4 §

Tässä laissa edellytetty työ-, virka- ja toimiehtosopimusten tarkastus ja valvonta kuuluu indeksiehdon käytön rajoittamisesta annetun lain (/) 7 §:ssä tarkoitettulle indeksilain soveltamislautakunnalle ja sen jaostolle

sen mukaan kuin asetuksella tarkemmin säädetään.

— — — — —
Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammi-
kuuta 1991.

Helsingissä 16 päivänä marraskuuta 1990

Tasavallan Presidentti

MAUNO KOIVISTO

Ministeri *Ulla Puolanne*

2.

Laki

indeksiehdon käytöstä vuosia 1990 ja 1991 koskevissa työ-, virka- ja toimiehtosopimuksissa annetun lain 4 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan indeksiehdon käytöstä vuosia 1990 ja 1991 koskevissa työ-, virka- ja toimiehtosopimuksissa 22 päivänä joulukuuta 1989 annetun lain (1190/89) 4 §:n 1 momentti seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

4 §

Tässä laissa edellytetty työ-, virka- ja toimiehtosopimusten tarkastus ja valvonta kuuluu indeksiehdon käytön rajoittamisesta annetun lain (1135/85) 7 §:ssä tarkoitettulle indeksilain soveltamislautakunnalle ja sen jaostolle sen mukaan kuin asetuksella tarkemmin säädetään.

— — — — —

4 §

Tässä laissa edellytetty työ-, virka- ja toimiehtosopimusten tarkastus ja valvonta kuuluu indeksiehdon käytön rajoittamisesta annetun lain (/) 7 §:ssä tarkoitettulle indeksilain soveltamislautakunnalle ja sen jaostolle sen mukaan kuin asetuksella tarkemmin säädetään.

— — — — —

*Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammi-
kuuta 1991.*

— — — — —

